

УДК 378: 339. 13 (477)

В.М. Левківський, д-р екон. наук, професор

Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна

В.В. Єфремов, канд. екон. наук, доцент

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, м. Ніжин, Україна

ПОШУК НОВИХ ПІДХОДІВ ПІД ЧАС ВДОСКОНАЛЕННЯ ОСВІТЯНСЬКОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ

Досліджено стан вищої освіти в Україні в сучасних умовах, з'ясовані основні недоліки освітньої галузі та висловлені пропозиції щодо покращення її діяльності.

Ключові слова: освітня галузь, вища освіта, людський капітал, ринок освітніх послуг.

Исследовано состояние высшего образования в Украине в современных условиях, выяснены основные недостатки образовательной отрасли и высказаны предложения по улучшению её деятельности.

Ключевые слова: образовательная отрасль, высшее образование, человеческий капитал, рынок образовательных услуг.

The present state of Ukrainian higher education is investigated and the main deficiencies of the home field are elucidated. The proposals concerning the improvement of its activity are expressed.

Key words: the educational sector, higher education, human capital, and the market of educational services.

Постановка проблеми. Україна, приступаючи до глибинних трансформаційних перетворень, необхідних для переходу на сучасну ринкову модель господарювання, має потребу у фахівцях з новим економічним мисленням, новими культурними цінностями та новою психологією. Щоб вміти користуватися ринковим механізмом, економічні відносини якого приймають правові форми, потрібні більш ґрунтовні знання з економіки та права. Орієнтуючись на теоретичні досягнення і практичний досвід західних країн під час вдосконалення ринкових відносин та наповнення їх реальним змістом, необхідно усвідомити значення освіти, культури та інформації при здійсненні вибору, який є провідним компонентом їх ефективності. Виходячи з цього, успіх будь-яких реформ в Україні безпосередньо залежить від реформи освітньої галузі, визначальну роль в якій відіграє вища освіта. Те, що не можна відкладати проведення реформ, зрозуміло всім політичним силам в Україні. Але одні з них займалися лише імітацією їх проведення, а інші – приступили до реалізації намірів, звертаючи увагу на зміну форми, але не змісту. Оскільки реформи завжди носять системний характер, то важливе значення має послідовність у їх проведенні. Не визначення першочерговості у проведенні реформ може не покращити стан суспільного життя в Україні, а навпаки, погіршити його.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх років підвищився науковий інтерес до проблем освіти, що обумовлено намаганням України перейти на інноваційну модель розвитку. Пошук нової концепції освіти, як сфери впровадження ринкових відносин, отримав додатковий імпульс в умовах глобальної фінансово-економічної кризи, що знайшло відображення у монографіях та наукових конференціях [1]. У той же час проблеми теоретичного і практичного спрямування залишаються невирішеними.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Перехід закладів вищої освіти в Україні на ринкові відносини базується на відповідній системі цінностей та їх вимірюванні. Діюча оціночна система діяльності ВНЗ є односторонньою, бо не оцінює діяльність кожного викладача, кожного допоміжного працівника, кожного студента.

Мета статті. Метою статті є обґрунтування переходу на нову філософію навчального процесу ВНЗ, що передбачає вдосконалення освітньої галузі в Україні, яка залишається архаїчною і не тільки стримує поступальний розвиток, але і заважає йому.

Виклад основного матеріалу. Двадцять один рік незалежності України засвідчує, що вища освіта до цього часу не стала носієм інновацій, новітніх технологій та нової системи цінностей. Втративши переваги радянської вищої школи перед Заходом, вона, копіюючи західні нововведення, в тому числі й Болонський процес, так і не набула нової якості і не перетворилася на провідну галузь народного господарства, в якій формується людський капітал, перетворюючись на вирішальний чинник економічного розвитку та процві-

тання. Навпаки, незаангажовані фахівці змушені констатувати, що рівень освіченості українців з кожним роком неухильно продовжує знижуватись. Не маючи достатнього людського капіталу у своєму розпорядженні, країна не здатна зайняти чільне місце у світовому господарстві. Невипадково на світовій арені змагання між країнами з економіки переноситься у соціальну сферу, чільне місце в якій займає освіта. Вартість світового ринку освітянських послуг, за оцінками фахівців, досягла 100 млрд дол і продовжує зростати [2]. Той, хто отримує перевагу в інтелектуальному змаганні, буде мати не тільки високі прибутки від надання освітянських послуг, але і домінувати у світі. Особливу тривогу громадськості викликає загальний стан освіченості українських випускників університетів, які, маючи слабкі базові знання з економіки та права, стають жертвами різноманітних ошукувань, шахрайства, корупції та казнокрадства. Як засвідчує агентство США з міжнародного розвитку (USAID), українці не мають достатніх базових знань і навиків щодо користування фінансовими послугами [3].

Такий стан вищої освіти в Україні не міг не позначитися на формуванні громадянського суспільства, на політичній сфері, на розвитку економіки і на вирішенні багатьох соціальних проблем. Замість дієвості політичних інститутів, потужного прориву в економічній сфері, вчасного вирішення соціальних проблем, відбулася політична вакханалія, усунення народу від впливу на суспільне життя і від контролю за владою, уповільнене просування вперед в економіці під час ігнорування соціальних проблем, що заклало підвалини для майбутнього соціального вибуху. Існуюча ситуація в суспільстві не може влаштувати як діючу владу, так і більшість громадян, оскільки вони усвідомлюють, що має місце відставання України від сусідів та інших країн СНД, які розвиваються більш успішно. Замість того, щоб відігравати роль регіонального лідера Східної Європи, вона опинилася відкинутою на узбіччя людської цивілізації, виконуючи роль не стільки суб'єкта, скільки об'єкта міжнародних економічних відносин, знаходячись на перетині геополітичних інтересів Сходу та Заходу, ведучи пошук власного шляху розвитку. Безперечно, на вибір стратегічного розвитку України впливають тенденції, які відбуваються як усередині країни, так і у світовому господарстві. У сучасних умовах приєднання України до ЄС або до митного союзу, коли в них відбуваються дестабілізуючі процеси, несуть у собі ризики, з якими не можна не рахуватися.

Одним із недоліків вищої освіти в Україні у сучасних умовах є девальвація дипломів університетів, що приводить до їх знецінення та унеможлиблює визнання на Заході. Справа у тому, що практично вища освіта в країні стала доступною для всього працездатного населення і не виконує функцію попереднього відбору. Цьому сприяло різке зростання чисельності вищих навчальних закладів, кількість яких в Україні в 2011 р. досягла 854. Напередодні отримання Україною незалежності (у 1988 р.) їх нараховувалося всього 146 [4]. Тобто кількість вищих навчальних закладів зросла у 5,8 разу при скороченні чисельності студентів. Це привело до усунення з ринку освітянських послуг вищої школи конкуренції між абітурієнтами. Цьому сприяло розмежування ринку освітянських послуг, коли кожна вища школа діяла у своїй ніші на певній території і мала «свого студента», а сам процес з підготовки кадрів нагадував конвеєр зі «штамбування дипломів». За такої великої кількості ВНЗ перевага кожного з них забезпечувалася за рахунок збільшення чисельності студентів. При цьому нівелювалася якість підготовки фахівців. Невипадково попередній варіант реформування вищої освіти, запропонований Міністерством, передбачав саме кількісний підхід щодо градації ВНЗ України. Він враховував лише кількість студентів, а не якість їх знань. Можна погодитись з думкою, що дрібні вищі навчальні заклади не здатні забезпечити якісну підготовку. В той же час не можна й абсолютизувати перевагу великих вищих навчальних закладів. Оскільки немає контролю за якістю підготовки випускників, то порівняльний аналіз не базується на об'єктивних чинниках.

Іншим суттєвим недоліком вищої освіти в Україні стало відкриття однакових спеціальностей в університетах незалежно від їх науково-технічного, санітарно-гігієнічного,

матеріального та людського потенціалу. Це поставило ВНЗ в однакове становище і спростило отримання диплома з престижних спеціальностей. Безумовно, це був шлях не до прогресу, а до деградації. На переконання видатного українського філософа Миколи Бердяєва, відсутність диференціації у будь-якій сфері людської діяльності, в тому числі і у сфері вищої освіти – це шлях до регресу, оскільки будь-яка соціальна структура обов'язково має ієрархію [5].

Вищі навчальні заклади України, на відміну від ВНЗ Заходу, перестали здійснювати попередній відбір громадян за відповідними спеціальностями, що негативно позначилося на ринку послуг праці. Відсутність попереднього відбору (конкурсу) у вищих навчальних закладах привело до падіння якості благ та послуг в усіх сферах суспільного життя. Блага та послуги національного виробництва поступово перестали бути конкурентоспроможними навіть на внутрішньому ринку. Нині, коли кожен займається трудовою діяльністю незалежно від власних вподобань та нахилів, керуючись лише економічними чинниками (рівнем заробітної плати), професійний відбір кадрів здійснюється в самому процесі праці, що позначається на створенні граничного продукту, призводить до порушення безпеки праці (звідси високий відсоток виробничого травматизму), до недбалого виконання своїх обов'язків, а в окремих випадках і до трагічних наслідків. За відсутності цілеспрямованої професійної орієнтації, робітник, як би він не намагався бути сумлінним та відповідальним, не здатний виконати будь-яку роботу на належному рівні, бо вона не враховує його природні задатки та здібності. Ринку потрібні не фахівці широкого профілю, а вузькі спеціалісти.

Коли отримання професії завдяки вищій освіті в Україні відбувається без відбору, то працівники з дипломами про вищу освіту не здатні подати сигнали роботодавцям, які б засвідчували про їх перевагу на ринку праці [6]. Це не дозволяє роботодавцям здійснити оптимальний вибір трудового персоналу, а робітникам, які мають підготовку вище середнього рівня, отримати більш достойну високооплачувану роботу. Наслідком такої ситуації стає незадоволення роботою, неможливість реалізувати свій творчий потенціал та поширення зрівнялівки в оплаті праці, що підриває стимули до напруженої та інтенсивної трудової діяльності.

Нівелювання якості підготовки фахівців ускладнює їх відбір до державних інституцій, які виконують функцію контролю і регулювання. Як засвідчує практичний досвід, рівень кваліфікації державних службовців (керівників служб) суттєво не відрізняється від рівня кваліфікації виконавців, що позначається на ефективності державного управління. Колись про існування такої ситуації у суспільстві мріяв один із ідеологів більшовизму О.О. Богданов [7]. На підтвердження цього положення можна навести дані проведеного відомого експерименту. Під час приходу до влади в Україні «помаранчевої команди» було звільнено 18 тис. державних службовців, але державний апарат збоїв не давав, продовжуючи функціонувати у звичайному режимі. Більше того, з'ясувалося, що непрофесіонали здатні працювати навіть в уряді (на посадах міністрів опинилися особи без дипломів). Тільки у 2011 р. більше 20 чиновників Державної митної служби України виявили у використанні підроблених дипломів про вищу освіту [8]. Профанація урядовців, безперечно, пов'язана з їх політизацією (державні посади отримують особи, які не мають відповідної кваліфікації, а є представниками певної політичної сили).

Визначити дійсний рівень підготовки фахівців вітчизняних вищих навчальних закладів неможливо у зв'язку з поширенням в Україні протекціонізму і корупції. Дійсний рівень підготовки власних фахівців проявляється у відносинах з іншими державами, коли потрібно вести переговори під час укладання важливих міждержавних економічних угод, або відстоювати інтереси країни у міжнародних судових інституціях (у першому й у другому випадку рівень вітчизняних фахівців виявився незадовільний, про що свідчать укладені газові контракти з Росією і вирішення не на нашу користь територіальних претензій Румунії).

Ключовим інструментом зрілої ринкової економіки є існування свободи вибору. Але ця свобода завжди обмежується певними межами, які визначаються як природними чинника-

ми, так і встановлюються державними інституціями під час врахування практичного досвіду, що дозволяє здійснювати відповідне регулювання ринком. Керуючись цим положенням, Україна повинна таким чином реформувати вищу освіту, щоб вибір кожного громадянина був свідомий, а не вимушений. Перш за все, потрібно здійснити структурування попиту на освітянські послуги та структурування пропозиції, яка здатна їх надавати. Спочатку слід привести у відповідність кількість своїх вищих навчальних закладів до чисельності абітурієнтів, використовуючи досвід Заходу. Безумовно, в нових історичних умовах необхідно уникати застосування адміністративних заходів (тобто закривати певні вищі навчальні заклади на основі адміністративних важелів), оскільки це буде використано опозиційними силами всередині країни і за її межами як згорання демократії та свободи в Україні.

На наше переконання, під час відкриття приватних вищих навчальних закладів мала місце корупційна складова. Чиновників, які сприяли цьому, потрібно притягнути до кримінальної відповідальності, бо їх дії направлені на підриг національної безпеки України. Зробивши це, влада зупинить неконтрольований процес, пов'язаний із відкриттям все нових і нових приватних вищих закладів з надання освітянських послуг і досягне бажаної стабільності. Під час визначення критеріїв, на основі яких влада встановлює, які з ВНЗ повинні залишитися функціонувати на ринку освітянських послуг, а які – ні, слід враховувати ім'я вищої школи і якість наданих освітянських послуг.

Престиж будь-якого вищого навчального закладу – викладачі та випускники. Виходить, що кожен університет України повинен бути зацікавленим у залученні до себе провідних фахівців з відповідних галузей знань (як вітчизняних, так і іноземних), створивши їм належні умови для наукової діяльності і проживання. Але щоб мати уявлення про фахівців високого рівня, потрібно володіти інформацією про їх рейтинг (наприклад, 100 економістів, 100 юристів, 100 політологів тощо), який визначає незалежна вітчизняна громадська інституція. Оскільки такої інформації немає, то немає і конкуренції між вищими школами за того чи іншого викладача. За відсутності конкуренції між вищими навчальними закладами можна спостерігати ситуацію, коли в провідних столичних навчальних закладах України працюють викладачі з низьким рівнем підготовки, що негативно позначається на кінцевому результаті, оскільки нівелюється потенціал випускників різних ВНЗ. Українське суспільство постійно шокує поява аферистів із вченим ступенем доктора наук [9]. Воно засвідчило, що таке явище характерне для “хворого” суспільства, яким є Україна, бо в ньому втратили своє значення моральні цінності.

У той же час у ВНЗ, які діють в обласних центрах або містах обласного підпорядкування, можна знайти висококваліфікованого фахівця, праця якого недооцінена. Потрібно констатувати, що на цьому етапі ВНЗ України не зацікавлені примножувати свій кадровий потенціал, бо, з одного боку, не мають для цього фінансових можливостей, а з іншого – уникають посилення конкуренції між викладачами старожилками навчального закладу і прибулими (як свідчить практика, перевагу в працевлаштуванні мають ті викладачі, які мають житло у відповідному населеному пункті, а не більш високу кваліфікацію).

Безперечно, кожний вищий навчальний заклад повинен нести відповідальність за долю своїх випускників, виступаючи гарантом їхньої підготовки та сприяючи їх працевлаштуванню. На нашу думку, важливу роль у відборі вищих навчальних закладів повинно відігравати Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України на основі оприлюдненого рейтингу, який здійснює інша вітчизняна незалежна громадська організація. Слід відзначити, що, нарешті, ця проблема почала обговорюватися у засобах масової інформації і зроблені перші кроки щодо встановлення в Україні внутрішнього рейтингу вищих навчальних закладів, а кращі з них почали готувати документи для участі у міжнародному рейтингу.

На підставі офіційно оприлюднених даних рейтингу ВНЗ, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України встановлює граничну межу, яка дозволяє певному університету здійснювати свою діяльність протягом відповідного часу (наприклад, протягом

5 років) і мати держзамовлення. Вищі школи, які успішно пройшли відбір, отримують ліцензію від Міністерства на свою діяльність. ВНЗ, які опинилися нижче встановленої планки рейтингу, мають можливість об'єднуватися, щоб стати структурним підрозділом більш високого за рейтингом ВНЗ, або взагалі припиняють своє існування. Планка рейтингу, яка дає право на отримання вищим навчальним закладом ліцензії на надання освітянських послуг, не повинна бути незмінною. Вона мусить поступово зростати, стимулюючи активність викладачів та студентів вищих начальних закладів. Відсутність такого загальнонаціонального рейтингу в Україні призвело до того, що отримали ліцензії на цей вид діяльності приватні заклади вищої освіти, які не мають ні належної матеріально-технічної бази, ні відповідного бібліотечного фонду, ні кваліфікованих викладачів.

У нових історичних умовах зовсім інші функції належить виконувати Міністерству освіти і науки, молоді та спорту України. Надаючи більше прав та самостійності університетам, воно повинно розробляти стандарти вищої освіти, критерії щодо функціонування ВНЗ та здійснювати дієвий контроль за якістю підготовки фахівців, вимагаючи від вищих шкіл посилення відповідальності за результат власної праці. ВНЗ повинні мати право на відкриття нових спеціальностей, нових факультетів, якщо мають для цього необхідні ресурси і є потреба у фахівцях у відповідному регіоні країни. Вступні іспити до вищих шкіл не можуть бути однаковими. Чим вищий рейтинг ВНЗ, тим складніше до нього вступити, тим вищою повинна бути в ньому плата за навчання. У свою чергу, Міністерство повинно цікавитися не тільки кого приймають у вищі навчальні заклади, але і кого вони випускають. На жаль, наприкінці навчання у закладі контроль з боку держави послаблений або його взагалі немає. Це дозволяє отримати диплом про вищу освіту навіть з низькими знаннями. Нині дуже потрібне незалежне оцінювання знань випускників вищих навчальних закладів на основі розроблених тестів з кожної спеціальності за аналогією з тими інституціями, які здійснюють незалежне оцінювання знань випускників шкіл, що має важливе значення для народного господарства.

Слід зазначити, що галузь вищої освіти в Україні є занадто консервативною, як залишок рудиментів адміністративної системи. Вона не реагує на запити господарської системи, продовжуючи випускати фахівців, потреба в яких змінилася. Це призводить до надлишку фахівців традиційних професій і нестачу з новітніх. Нездатність підтримати рівновагу на ринку послуг праці фахівців з вищою освітою засвідчує, що Міністерство не займається регулюванням, а лише констатує факти. Причина такого становища пов'язана з недостатньою інформацією, яка на ринку освітянських послуг виконує роль орієнтирів. Щоб мати уявлення про реальний попит на професії в Україні, потрібно мати їх рейтинг, який підкріплюється кількісними показниками.

Освітянська галузь вищої освіти України є витратною. Кошти, які витрачає держава на підготовку кадрів, не відшкодовуються. Причина такої ситуації полягає в тому, що, навчаючись за держзамовленням, випускники ВНЗ потім не працюють за спеціальністю і не погашають кошти, потрачені державою на їх підготовку. Це негативно позначається на матеріально-технічній базі вищих навчальних закладів, яка не відповідає сучасним досягненням науки. Ті студенти, які навчаються за контрактом, теж не завжди працюють за спеціальністю. Виходить, що кошти держави і громадян використовуються неефективно.

Одним із суттєвих недоліків випускників вищих навчальних закладів України, який залишився від попередньої історичної епохи, пов'язаний з тим, що отримані теоретичні знання не закріплюються на практиці. З одного боку, вони стають безкорисними, бо не використовуються у практичній діяльності, а з іншого – відсутність практичного досвіду стає перешкодою під час отримання першого робочого місця. На наше переконання, потрібно враховувати досвід Британії, в якій на практику виділяється ¼ часу загальної підготовки фахівця [10].

Низький рівень випускників ВНЗ України є наслідком низького рівня викладання, оскільки викладачі мають виключно теоретичні знання і не знають реального станови-

ща у виробничій сфері. На Заході викладач вищої школи має від 15 до 20 років стажу практичної роботи у тій галузі, в якій він має намір навчати студентів. В одному з провідних закладів України – Київському національному університеті імені Тараса Шевченка – 80 % викладацького складу має тільки академічний досвід [11]. Стажування викладачів перетворилося на профанацію і стає виключно їх особистою справою.

Нестача державного фінансування університетів в Україні змушує їх вести пошук додаткових джерел існування. Одним з них є платне навчання, заручником якого стає вищий навчальний заклад (платників за навчання, як правило, не відраховують, незважаючи на незадовільні знання). Додаткові грошові надходження, як альтернатива державному бюджетному фінансуванню, дають можливість ВНЗ дещо поліпшити матеріальну базу навчання при одночасному зниженні якості підготовки. Платне навчання дає можливість закладу виживати, але воно не вирішує проблеми якості підготовки кадрів і матеріально-технічного забезпечення. Тобто економічний інтерес окремого вищого навчального закладу вступає у суперечність з національним інтересом.

Важливим джерелом розвитку вищої освіти в Україні повинен стати приватний капітал, оскільки інвестиції в освіту в розвинутих країнах є найбільш прибутковими і стають вирішальним чинником економічного розвитку. Особливе значення мають інвестиції в освіту в країнах з перехідною економікою, до яких відноситься Україна. Колись таке положення обґрунтував відомий американський економіст Теодор Шульц [12]. У сучасних умовах в Україні виникла парадоксальна ситуація: держава несе основний тягар у вигляді непомірних витрат на підготовку кадрів, які не покриваються, а бізнес усувається від цього процесу, що дає йому можливість отримувати надприбутки. Виникає враження, що він не зацікавлений у висококваліфікованих фахівцях. Пояснити таку індіферентну поведінку бізнесу можна відсутністю партнерських відносин з державою; виробництвом контрафакційних благ, завдяки чому відбувається економія витрат, оскільки вітчизняному бізнесу не потрібні принципово нові блага; або монополізацією економіки, коли немає потреби вести боротьбу за спеціалістів, бо у них все рівно немає вибору. На наш погляд, бізнес повинен стимулювати підготовку фахівців, виділяючи кошти на стипендії та укладаючи контракти із кращими студентами з працевлаштування. Змінити ситуацію на краще можна тоді, коли результати інтелектуальної власності будуть надійно захищені державою.

Активну участь у працевлаштуванні випускників ВНЗ повинна брати і держава. Випускники з червоними дипломами, які навчалися за держзамовленнями (з кожним роком їх стає все менше і менше), повинні мати можливість, у першу чергу, обирати престижну, високооплачувану роботу в державному секторі економіки та гарні побутові умови для проживання. Якщо навчальному закладу в силу різних обставин не вдалося виконати свої зобов'язання перед студентами, він повинен розповсюдити інформацію про своїх кращих випускників на сайті університету. На нашу думку, саме недостатня інформація обмежує можливості гарних молодих фахівців з працевлаштуванням як усередині країни, так і за кордоном. Крім того, слід здійснити більш диференційовану градацію дипломів, бо має місце їх нівелювання, коли випускник з гарними і з посередніми оцінками отримують однакові дипломи. Необхідно перейти з двохрівневої моделі (червоні та сині дипломи) до трьохрівневої моделі (ті, хто навчається на відмінно; ті, хто навчається на відмінно та добре; і ті, які мають задовільні знання).

Ще одним потужним джерелом функціонування і розвитку ВНЗ в Україні повинні стати результати наукової діяльності викладачів та студентів (бюджети західних і вітчизняних вищих шкіл настільки відрізняються, що їх некоректно порівнювати). Щоб викладачі мали змогу займатися науковою роботою, потрібно скоротити навчальне навантаження, привівши його у відповідність до західних стандартів. Наукова праця викладача повинна позначатися на його матеріальному становищі. Слід зазначити, що в Україні наукою займатися не престижно, бо вона вимагає не лише додаткових зусиль, але і додаткових витрат (наукові досягнення викладача розглядаються як його

обов'язок, а не як джерело доходу). Набагато легше і простіше отримувати доходи викладачу від сумісництва, хоч таке надмірне навантаження позначається на якості його праці. Причина витратної наукової діяльності в Україні полягає у тому, що наукові дослідження носять не прикладний, а переважно теоретичний характер, спираючись не на ідеї сучасної світової думки, а на досягнення минулої історичної епохи. Компіляція і плагіат, які є характерними рисами національної науки, засвідчують, що це не справжня, а квазінаука (занадто мало вітчизняних науковців друкується у західних академічних журналах). Вітчизняний бізнес не виступає замовником наукових досліджень, бо сподівається мати зиск від уже апробованих світових досягнень, які були впровадженні на Заході. Світові експерти відвели Україні почесне дев'яте місце у світі у виробництві підробок [13]. Країна, яка займається виробництвом підробок, не здатна відігравати провідну роль на відповідних світових ринках, бо у неї психологія наслідування.

Потрібно зазначити, що наука в Україні у сучасних умовах повинна мати українознавчу спрямованість. Попередня влада у свій час визначила пріоритети в розвитку вітчизняної науки і забезпечила їх фінансування. Перевага надавалася фундаментальним працям, які готували академічні заклади: «Історія українського народу», «Українська універсальна енциклопедія», «Філософська енциклопедія», «Енциклопедія міжнародного права», «Енциклопедія освіти». Однак жодне з поставлених завдань не було виконано, бо відчувалася нестача фахівців [14].

Щоб результати наукової діяльності викладача отримали статус товару, потрібно корінним чином змінити філософію навчального процесу, в якому наукові дослідження повинні стати визначальними в його роботі. Лекції викладача, який веде творчий пошук, відрізняються новаторським підходом, мають зовсім іншу якість, ніж той, хто лише ретранслює відомі прописні істини. Саме наукова робота виступатиме як вагомий інструмент, з допомогою якого проводиться відбір викладачів до університетів. Якщо протягом 5-и років викладач не приступив до написання кандидатської дисертації і не має наукових публікацій, то він позбавляється шансів продовжувати трудову діяльність у вищій школі. Тільки той викладач, який займається науковою роботою, здатний привити студентам навички дослідника, залучивши їх до співпраці. Важливе значення повинні відігравати тимчасові творчі колективи вчених, до яких залучаються фахівці з різних галузей знань. Це вимога часу, бо «велика наука» здійснюється на суміжних сферах дослідження. Безперечно, наукова робота викладача повинна заохочуватись та стимулюватись.

Співпраця Міністерства з експертами, як показала практика, здійснюється виключно з представниками столичних ВНЗ, а не на основі конкурентного відбору експертів, що є проявом демократії. На перший план виходять не професійні досягнення експерта у тій чи іншій галузі знань, а його «зв'язки». За умов, коли контакти Міністерства з експертами стають постійними і незмінними протягом тривалого часу, має місце упередженість в оцінках. Викладачі столичних вищих закладів отримують «зелений світ» під час отримання грифа Міністерства на свої підручники і посібники, незважаючи на очевидні похибки та запозичення. Викладачам з периферії досягти цього набагато складніше. Крім того, монополізація цієї діяльності в руках окремих експертів призводить до зловживань своїм становищем (нерідко можна спостерігати парадоксальну ситуацію, коли оцінку фахівцю дає нефахівець).

Метою реформування вищої освіти в Україні повинна стати структуризація ринку освітянських послуг та свобода вибору, що дасть можливість Міністерству на основі об'єктивних критеріїв обирати університети, надаючи їм всебічну підтримку, а університетам обирати спеціальності, факультети, викладачів та абітурієнтів. Безумовно, запровадження такої моделі вищої освіти в Україні, на наше переконання, дасть позитивні результати, бо маючи змогу обирати ВНЗ, спеціальності та викладача кожен пройде попередній відбір, що посилить якість підготовки кадрів. Щоб досягти поставленої мети, потрібна політична воля і виконавці з високими моральними якостями.

Висновки і пропозиції. У процесі дослідження були отримані результати, які дозволяють висунути пропозиції практичного спрямування.

1. Потрібно повернути вищим навчальним закладам України функцію попереднього відбору під час отримання професій, привівши їх чисельність до загальноприйнятих нормативів, які склалися під впливом світового досвіду, враховуючи їх внесок у розвиток духовності. Це дасть змогу забезпечити якісну підготовку кадрів, які будуть здатні на професійному рівні брати участь у реформуванні всіх сфер суспільного життя.

2. Вимагає концептуальної зміни діяльність ВНЗ, де визначальною повинна стати не педагогічна, а наукова діяльність прикладного характеру, підпорядковуючи собою весь навчальний процес. Це сприятиме співпраці вищих шкіл з приватним сектором економіки, що дасть змогу отримати кошти, які стануть визначальним фінансовим джерелом в їх життєдіяльності. Маючи необхідну економічну самостійність, вищі навчальні заклади стануть орієнтуватись на реальну потребу народного господарства у фахівцях.

3. Враховуючи, що ринкові відносини базуються на оціночних судженнях, потрібна об'єктивна інформація про ВНЗ, яка буде враховувати не тільки фаховий рівень викладацького складу, але і якість підготовки випускників.

Список використаних джерел

1. Кучеренко Д. Г. Стратегії розвитку освітніх систем країн світу : монографія / Д. Г. Кучеренко, О. В. Мартинюк ; М-во соц. політики України, Ін-т підготов. кадрів держ. служби зайнятості України. – К. : УПК ДСЗУ, 2011. – 312 с.; Проблеми реформування освіти в Україні: вітчизняний досвід і європейські орієнтири : зб. наук. ст. / Нац. транспорт. ун-т ; [за наук. ред. С. В. Волобуєвої]. – К. : Освіта України, 2011. – 21 с.; Наукова складова навчального процесу та інноваційні технології його розвитку : зб. матеріалів наук.-метод. конференції (12 квіт. 2011 р.) : у 2 т. / [редкол. А. М. Колот та ін.] – К. : КНЕУ, 2011. – 20 с.; Модернізація вищої освіти та проблеми управління якістю підготовки фахівців. Організація навчального процесу за кредитно-модульною системою : матеріали ІХ Всеукр. наук.-метод. конференції (23 верес. 2011 р.) / [редкол. : О. І. Черевко (відп. ред.) та ін.]. – Х. : ХДУХТ, 2011. – LVIII. – 454 с.
2. Лемуткіна М. У нас не торгують дипломами / М. Лемуткіна // Московский комсомолец в Украине. – 2009. – № 53. – С. 13.
3. *Українці* пройшли тест на фінансову грамотність // Труд. – 2010. – № 104. – С. 10.
4. *Народное хозяйство СССР в 1988 г.* – М. : Финансы и статистика, 1989. – С. 197.
5. Бердяев М. А. Философия неравенства / М. А. Бердяев. – М. : Институт русской цивилизации, 2012. – 624 с.
6. Spence, M. Job Market Signaling / M. Spence // The Quarterly of Economics. – 1973. – Vol. 87.
7. Богданов А. А. Вопросы социализма: работы разных лет / А. А. Богданов. – М. : Политиздат, 1990. – 479 с.
8. Чиновники с поддельными дипломами // Труд. – 2011. – № 40. – С. 2.
9. Романюк С. Последняя операция «доктора Пи» / С. Романюк // Труд. – 2012. – № 12. – С. 6.
10. Лемуткіна М. Джентльмены у станка / М. Лемуткіна // Московский комсомолец в Украине. – 2010. – № 47. – С. 20.
11. *Образование «в загрузку»* // Московский комсомолец в Украине. – 2009. – № 22. – С. 3.
12. Schultz, T. Capital Formation by Education / T. Schultz // Journal of Political Economy. – 1960.
13. *Коротко – Украина* // Труд. – 2007. – № 81. – С. 2.
14. *Труды неподъёмные* // Труд. – 2008. – № 94. – С. 2.